

С. Я. Ермоленко, В. Т. Сичова

УКРАЇНСЬКА МОВА **11**

*Слова росли
із ґрунту
мов життя.
Добірний зерном
калосилась
мова.*

Ліна Костенко

С. Я. Єрмоленко, В. Т. Сичова

УКРАЇНСЬКА МОВА

Підручник для 11 класу
загальноосвітніх навчальних закладів
(рівень стандарту)

Рекомендовано Міністерством освіти і науки України

Київ
«Грамота»
2011

УДК 811.161.2(075.3)

ББК 81.2Укр-922

Є 74

*Рекомендовано Міністерством освіти і науки України
(наказ МОН України № 235 від 16.03.2011 р.)*

Наукову експертизу проводив
Інститут української мови НАН України.

Психолого-педагогічну експертизу проводив
Інститут педагогіки НАПН України.

Єрмоленко С. Я., Сичова В. Т.

Є 74 Українська мова : Підручн. для 11 кл. загальноосвіт. навч.
закл. (рівень стандарту). — К. : Грамота, 2011. — 336 с. : іл.
ISBN 978-966-349-307-7

Підручник містить навчальний матеріал із синтаксису, пунктуації, лінгвістики тексту, стилістики, культури мови та комунікації. У виданні розглянуто основні засади риторики як науки і мистецтва, види мовленнєвої діяльності. Видання відповідає чинній програмі Міністерства освіти і науки України з української мови для 11 класу (рівень стандарту).

Для учнів 11 класу, учителів, студентів педагогічних навчальних закладів.

УДК 81.161.2(075.3)
ББК 81.2Укр-922

ISBN 978-966-349-307-7

© Єрмоленко С. Я., Сичова В. Т., 2011
© Видавництво «Грамота», 2011

Відомо, що для оволодіння писемною мовою потрібно знати правила пунктуації. А завдяки писемній мові людські знання і досвід передаються від покоління до покоління (За Г. Граник).

57. 1. Прочитайте уривок із вірша Тетяни Ліхтей «Ужгород». Назвіть складні речення, охарактеризуйте їх різновиди.

Дрібна бруківка, кам'янисті плити,
що шліфувалися в імлі віків...
Тут так багато довелось сходити
вузеньких вуличок, старих дворів.
Не раз на площі, як заскочить злива,
коли вертали в юності з кіно,
ховалися, безжурні і щасливі,
за домом у плющистім кімоно...

.....
В погожу днину в парку підглядали,
як пише літо бабине Ілько,¹
а навесні, як сакури буяли,
на парах всидіти не міг ніхто...
Стара бруківка і картаті плити,
що шліфувались там десь у віках...
Тут так багато випало зносити
тендітних туфельок на каблучках.

Центральна
частина
Ужгорода

2. Зробіть письмовий синтаксичний аналіз одного зі складних речень.

¹ Ілько́ Іван — заслужений художник України. Патріарх Закарпатської школи живопису, учень Федора Манайла.

На якусь мить Лялька застигла перед величезним дзеркалом. Звідти на неї дивилася струнка русавка з майже бездоганною фігурою, з усе ще чарівним, хоч і втомленим, личком. А от юнацький блиск у виразних зелених очах ніби висотав вселенський смуток, глибоко потамований біль... Через ці очі не раз гамселилися хлопці. Через ці очі її ненавиділи однокласниці. Пихата і сварлива тітонька однієї з них навіть обізвала Ляльку відьмою... «Це заздрість! — ніжно гладила мама золотокошу голівку заплаканої доні. — Вже літня жінка, а таке меле! Яке міщанство! Яка убогість! А ти, Лялечко, у нас і справді красуня — звикай...» Далі були інститут, аспірантура — не звикалося. Історія час від часу повторювалася. Тільки персонажі змінювалися. Надійне плече підставляла на той час уже єдина і незрадлива подруга — Лідка. Вона виводила на Ляльчиних щічках жажливі веснянки, чіпляла їй на носа бабусині професорські окуляри — з мезозойської ери, у грубій оправі із заміненними скельцями... Так принаймні дихалося легше... Маскування, проте, відпало само собою — на одній із Лідчиних вечірок Лялька зустріла свого... тоді ще свого... Андрія... Хоча, може-таки, не свого... Може, він ніколи й не був її... Так... плавав на поверхні...

* * *

Лялька зраділа сонечку так, ніби воно з'явилося вперше після довгої полярної ночі. Відразу підвелася і побігла в сад. Лавочки-гойдалки були цілком мокрі. Опромінені сонцем, дощові краплинки на них вигравали дивовижним бісером. Однак присісти й погойдатися Лялька таки не наважилася — не витримала б ще одного переодягання. Їй чомусь забракло простору, спілкування — й уже за хвилину вона прямувала знайомим тротуаром куди вели очі...

Через якусь годину Лялька опинилася на головній набережній, сперлася на поруччя кам'яних сходів, що впадали глибоко в море, — на них постійно шумувала морська піна, скубли пір'я чайки... Набравшись духу, вона зателефонувала мамі.

— Лялечко, ти? Нарешті! — почулося уривчасте мамине дихання.

Ніхто так не переживав за Ляльку. Ніхто й ніколи. Навіть коли все було добре, мама не переставала хвилюватися...

— Мамочко, вибач, що довго не озивалася: поки доїхала, облаштувалася... — тремтів Лялин голос.

— Аякже, доню, аякже... За що це ти перепрошуєш! Все чудово! Ми тут на дачі до ремонту взялися: повернешся — не впізнаєш нашу стару хату... — намагалася зберегти спокій.

— Мамусю, тут так гарно, затишно... Чуєш, як море хлюпоче, чайки кигичуть? Обіцяй не хвилюватися! Добре?

— Та що ти, Лялечко, де ж я хвилююся? Та мені й нема коли — повні руки роботи... Справді! Я цілком спокійна... Ой, щось Дюк загарчав! Побіжу, гляну, люба, цілуємо, телефонуй...

Лялька зрозуміла: маму душили сльози, й говорити більше вона не могла...

Мамо, мамочко, мамусю, голубко моя сизокрила! Не можна бути такою доброю, не можна! Не можна допомогти всім і кожному! Не можна переболіти за всіх і за кожного! Зазнавши голоду й холоду повоєнного лихоліття, вона, попри постійну скруту, втілила одвічну мрію — стала лікарем і все життя своє рятує людей. І не просто рятує — вона вдихає в них віру, надію, вселяє дух боротьби. Деколи це допомагає краще за ліки... Залишившись у тридцять удвою, мама не зламалася. Вона, здається, зробилася ще сильнішою... Чи не тому на одних зі зборів матерів та дружин, що втратили синів і чоловіків у безглуздій афганській війні, її одноголосно обрали головою міського осередку. Тоді мамі одночасно довелося опанувати ще й соціологію, психологію, бухгалтерію... І закрутилося! Півдня — зі скальпелем у руці, інша половина — біганина по різних установах та інстанціях, «вибивання» допомоги для вдів та сиріт, а що третя ніч — чергування в лікарні...

Особливо мама тоді здружилася з Дариною Дмитрівною. Жінка була її одноліткою, правою рукою в організаційній діяльності. І був у Дарини син Матвій, названий так на честь убієнного сталінськими опричникami діда-священника Матвія Маргітича. Матвій-онук був трохи старшим за Ляльку. Коли їх мами бігали по чиновницьких кабінетах, вимагаючи кошти чи то для встановлення пам'ятника черговому воїнові-інтернаціоналістові, привезеному додому в цинковій труні, чи то на допомогу осиротілій родині, Матвій та Лялька залишалися одні: переглядали мультики, читали, гралися. Особливо добре їм було на дачі: поки Ляльчина бабуся готувала щось смачненьке, вони бігали по саду, об'їдалися малиною чи порічками, товклися по свіжоскошеній траві, запускали паперових зміїв...

А ще разом із сусідськими хлопчиками діти часто гралися в афганську війну. Чомусь Ляльці спала на гадку одна дивна пригода, спомин

Юрій Єгоров.
Дівчина з книгою

про яку викликав ніжний щем у грудях. Лялька, як завжди, була мужньою радянською медсестрою, якій у бункер, тобто в стару клуню, принесли пораненого воїна. На цей раз ним виявився Матвій. Лялька нахилилася, вправно розстібнула сорочку і взялася перев'язувати бинтом рану, коли їй здалося, що Матвій не дихає. Вона стала трусити його за плечі, однак хлопець лежав, як мертвий. Закусивши губу, Лялька оглянулася: десь за клунею гасали, билися, одне слово, воювали сусідські хлопці, хто на боці душманів, а хто на боці наших. Пройшла хвилина, друга — Матвій не ворухнувся. Перелякана Лялька притулилася до хлопчачих грудей, аби послухати, чи б'ється серце. У цей момент Матвій міцно обійняв її. Лялька аж зойкнула:

— Відпусти, у-у-у! Дурень!

Матвій попустив руки:

— Що, налякалася? — запитав на диво спокійно.

— Божевільний! Хто так жартує?

— А я і не жартую! Я справді вмер би за тебе... — мовив твердо і впевнено, так, наче вирішив це для себе давним-давно.

Лялька зашарілася.

— Божевільний... — повторила вже пошепки.

Її голівка була схилена над його обличчям. Один неслухняний локон вибився з русої коси і залоскотав хлопцеві щоку. Матвій хотів заправити його дівчинці за вушко, але Лялька цього різкого руху не зрозуміла, підстрибнула мов ужалена і стрілою вилетіла з клуні, трохи не збивши з ніг чергового пораненого вояка, що накульгуючи, якраз пробирався за допомогою в законспірований радянський бункер.

Так, вони були ще дітьми, але Лялі дотепер чомусь здається, що сказав тоді Матвій цілком серйозно. Може, вони й були б тепер разом, й інакша доля їй судилася б, якби життя не внесло свої безжальні корективи...

* * *

Таксі пригальмувало перед дерев'яними воротами дачного будинку. Звідусіль долинав п'яний аромат бузини, звіробоя, м'яти, материнки...

Коли скригнула хвіртка, загавкав Дюк, — на ганок вибігла мама:

— Донечко! — крикнула до Лялі. — Оце так сюрприз!.. Чого ж ми у дворі стоїмо, заходь до хати...

— Мамусю! — Лялька не йняла віри очам. — Це коли ж ви встигли так усе обладнати?

— Встигли, як бачиш. Люди добрі допомогли.

Лялька пройшла на кухню, відчинила дверцята холодильника і завмерла: чотири величезні таці з пирогами!..

— Мамо, у нас будуть гості?

— Дочекайся вечора...

Лялька здалася долі. Ну що ж: хай живе інтрига!..

...
Ляля підвелася і пішла в сад. Споєна бузиновим ароматом, вона прилягла просто на купку духмяної скошеної трави... Білосніжні хмаринки відтворювали на небі справжню містерію: то зображали мавку з розкиданими, неслухняними кучерями, то хижу потвору, то вершника на коні... Лялька стулила повіки і замріялася... тільки якийсь набридливий комарик, весь час покусував за вушко... Лялька втомилася його відганяти, розплющила очі і...

— Яке гарне видіння... — прошепотіла... — Матвійчику, любий, не зникай...

— Я вже нікуди й ніколи не зникну... — почула Ляля до болю знайомий голос.

Вона вдивлялася, не кліпаючи...

— Це я, Лялю... Я — не сон... Можеш до мене доторкнутися...

2. Поміркуйте, чи можна за поданими фрагментами відтворити сюжетну лінію повісті. Відповідь обґрунтуйте.

*3. Обговоріть, які виразально-зображальні засоби характерні для прослуханих уривків твору.

4. Чи виникло у вас бажання прочитати цей твір повністю? Відповідь обґрунтуйте.

168. Запишіть, у яких ситуаціях позашкільного життя доводиться сприймати текст на слух. Чим корисне аудіювання для вивчення мови? Чи подобається вам прослуховувати аудіокниги? Які саме? За яких обставин?

169. 1. Складіть твір на тему «Мій найперший досвід аудіювання». Застосуйте стилістичні засоби, які надали б вашому творові відтінку жартівливої розповіді. Складіть і запишіть кілька запитань до вашого твору у тестовій формі.

*2. Прослухайте твір, складений вашим товаришем, і дайте відповідь на його запитання. Зробіть висновок, як впливає виразність читання тексту на його сприймання.